

การเริ่มต้นของการถ่ายภาพในลาว Early Photography in Laos¹

พิจักษณ์ หนันชัยบุตร²

Pichak Thananchaibut

Received: October 19, 2022/ Revised: February 14, 2023/ Accepted: May 24, 2023

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การเริ่มต้นของการถ่ายภาพในลาว มีเป้าหมายเพื่อศึกษาการถ่ายภาพในประเทศลาวในช่วงเริ่มแรกระหว่างปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 โดยในบทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายการเข้ามาของการถ่ายภาพในดินแดนลาวในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยเทียบเคียงกับประเทศที่มีพรมแดนติดกับลาวและมีอิทธิพลต่อประเทศลาวในช่วงเวลานั้น ได้แก่ สยามในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 ที่ปกครองลาวในฐานะประเทศราช และเวียดนามที่มีพรมแดนติดกับลาวในช่วงของราชวงศ์เหงียน ไปจนถึงช่วงที่เวียดนามกลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งการถ่ายภาพเริ่มแพร่หลายในทั้งสองประเทศและบทบาทของฝรั่งเศสในเวลาต่อมา ดังนั้นการถ่ายภาพในลาวจึงเกิดการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่จากตะวันตก ที่ส่งผ่านมาจากประเทศใกล้เคียงทั้งในลักษณะของผู้ปกครองแบบสยามหรือการเข้ามาในฐานะผู้ปฏิบัติงานชาวเวียดนามของรัฐอินโดจีน ฝรั่งเศส การเข้ามาของการถ่ายภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เกิดจากการติดต่อกับชาติตะวันตก ทำให้เริ่มมีภาพถ่ายปรากฏในสยามและเวียดนาม แต่ไม่ปรากฏในลาว ดังนั้นการจะทำความเข้าใจการเริ่มต้นของการถ่ายภาพในลาว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเห็นภาพ

¹ บทความนี้เป็นบทความที่พัฒนา ค้นคว้าเพิ่มเติม จากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก ปีการศึกษา 2564 หลักสูตรวัฒนธรรม ศิลปกรรมและการออกแบบ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง “ภาพถ่ายสังคมนิยมลาว การสร้างสรรค์ บทบาทกับการปฏิวัติในช่วง ค.ศ.1954-1975”

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง (Assistant Professor, Department of Communication art& Design, School of Architecture Art and Design, Kingmongkut Institute of Technology Ladkrabang), Email: pichak.th@kmitl.ac.th

ของการเกิดของการถ่ายภาพในสองประเทศนี้เสียก่อน เพื่อที่จะได้เทียบให้เห็นภาพของการเคลื่อนที่ของรูปแบบและเทคนิควิธีการของการถ่ายภาพที่เกิดขึ้นในลาวต่อไป

คำสำคัญ: การถ่ายภาพ ลาว ภาพถ่ายลาว ประวัติศาสตร์การถ่ายภาพลาว

Abstract

This article entitled “Early Photography in Laos” is a study of Lao Photography from the beginning of the early 19th century to the colonial period. The objective of this article is to describe how photography was introduced to Laos in the 19th century by comparing it with its neighbors, such as Siam during the reigns of King Rama 4 and 5 when Laos was colonized by Thailand and Vietnam during the French colonization during the Nguyen Dynasty. Photography was widely used in those countries during these periods. Early photography using western technologies was introduced to Laos by the people of its neighboring countries- Siamese, which colonized the country, and the Vietnamese who operated photography businesses in Loungprabang - in the middle of the 19th century. Therefore, photography in Southeast Asia arose from interactions with people from the West and was originated in Siam and Vietnam, but not in Laos. Therefore, to understand the beginnings of photography in Laos, one must have a thorough understanding of how photography began in these two countries and compare the forms and techniques of photography found there with those found in Lao photography.

Keywords: Photography, Laos, Laos Photography, History of Lao Photography

บทนำ

ลาวเป็นประเทศขนาดเล็กในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประชากรประมาณเจ็ดล้านคนใน ค.ศ. 2021 (World bank, 2021) ไม่มีทางออกสู่ทะเล มีวัฒนธรรมอันโดดเด่นและประวัติศาสตร์ที่ยาวนานร่วมกับดินแดนที่รายรอบในแผ่นดินเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอดีตเรารู้เรื่องราวของดินแดนลาวได้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ นิทานพื้นบ้าน รวมไปถึงผลงานศิลปกรรมของผู้คนในอดีต อย่างไรก็ตาม สำหรับโลกตะวันตกลาวยังเป็นดินแดนที่ลึกลับ มีเอกสารเพียงไม่กี่ชิ้นของชาวตะวันตกที่กล่าวถึงดินแดนลาวในช่วงศตวรรษที่ 15 แล้วก็ว่างเว้นหายไป จนกระทั่งในต้นศตวรรษที่ 19 ลาวได้กลับสู่การรับรู้ของชาวตะวันตกอีกครั้งเมื่อ อองรี มูโต์ (Henri Mouot) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ได้เดินทางเข้าสำรวจดินแดนต่าง ๆ ของลาว เรื่องราวที่ลึกลับของดินแดนในหุบเขาที่ถูกนำเสนอผ่านงานเขียนและภาพพิมพ์ที่งดงาม แปรกลตา จากนั้นเพียงไม่กี่สัปดาห์ หลังจากการเกิดขึ้นของการถ่ายภาพอันเป็นประดิษฐกรรมใหม่ของโลก และการแพร่ขยายของลัทธิอาณานิคมตะวันตก ลาวเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างเป็นรูปธรรมและค่อยๆชัดเจนขึ้น ผ่านภาพถ่ายภาพของกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ทำให้ตะวันตกรับรู้ถึงการมีอยู่ของอาณาจักรลาวล้านช้าง ที่ซึ่งมีกษัตริย์ที่ยอมรับอำนาจของตะวันตก ในขณะที่ภาพชาวบ้าน ชนเผ่า ป่าดงดิบและสัตว์ป่าได้สะท้อนถึงความลึกลับและน่าค้นหาสำหรับชาวตะวันตกและท้ายที่สุดปฏิเสธไม่ได้เลยว่าภาพถ่ายคือสิ่งที่เป็นหลักฐานสำคัญของการมีอยู่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ภาพถ่ายจากลาวทำให้เราได้เข้าใจเรื่องที่ผ่านมาของดินแดนลาวไม่ต่างอะไรจากตำนาน นิทานและเรื่องเล่า

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องยากที่จะรู้ว่าในช่วงแรก การถ่ายภาพเข้ามาสู่ดินแดนลาวเมื่อใด ด้วยเหตุที่ลาวเป็นดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปในทวีป การติดต่อกับชาติตะวันตกจึงค่อนข้างยาก ประกอบกับในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ลาวได้ตกเป็นประเทศราชของสยาม ทำให้การติดต่อใด ๆ ต้องติดต่อผ่านสยามก่อน ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 19 ชาวตะวันตกเริ่มเดินทางติดต่อกับชาติต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นและการติดต่อกับชาติตะวันตก ทำให้ประเทศเหล่านี้ได้รับเทคโนโลยีต่าง ๆ จากตะวันตก การถ่ายภาพก็เป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีตะวันตกที่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพียงไม่กี่สิบปีนับตั้งแต่วันแรกที่ถูกค้นพบ สยามเป็นประเทศที่รับรู้การถ่ายภาพอย่างรวดเร็ว จนขั้นสูงในสยามเรียนรู้ที่จะบันทึกภาพและใช้ภาพถ่ายในกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงกิจกรรมของสยามในลาว ซึ่งเวลานั้นเป็นประเทศราชของสยาม ในขณะที่เวียดนามดินแดนที่ติดกับลาว อีกด้านก็รับรู้การถ่ายภาพจากการเข้ามามีอิทธิพลของตะวันตกเช่นกัน ชาวเวียดนามเริ่มศึกษา

การถ่ายภาพ เริ่มทำธุรกิจการถ่ายภาพในฮานอย และเมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองเวียดนาม จนหมด เวียดนามได้กลายเป็นฐานสำคัญให้กับการครอบครองดินแดนอื่นที่อยู่ติดกัน ภาพถ่ายจากลาวโดยชาวฝรั่งเศสเริ่มปรากฏและมากขึ้นเมื่อลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีน ฝรั่งเศส นอกจากนี้ ชาวเวียดนามได้เข้ามาทำงานในลาวในหน้าที่ต่าง ๆ รวมไปถึงเริ่มมีการเปิดสตูดิโอถ่ายภาพ โดยชาวเวียดนามในลาว ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเข้ามาของภาพถ่ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มต้นจากการติดต่อกับชาติตะวันตก เริ่มมีภาพถ่ายปรากฏในสยามและเวียดนามแต่ไม่ปรากฏในลาว ดังนั้น การจะทำความเข้าใจการเริ่มต้นของการถ่ายภาพในลาว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเห็นภาพของการเกิดของการถ่ายภาพในสองประเทศนี้เสียก่อน เพื่อที่จะได้เทียบให้เห็นภาพของการเคลื่อนที่ของรูปแบบและเทคนิควิธีการของการถ่ายภาพที่จะก่อเกิดในลาวต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

เนื่องด้วยการค้นคว้าเกี่ยวกับการถ่ายภาพในลาวช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ไม่ปรากฏในการศึกษาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาจากเอกสารชั้นต้นที่ปรากฏภาพถ่ายในช่วง ค.ศ.1880-1890 ได้แก่ รายงานบันทึกการสำรวจ “Mission Pavie, Indo-Chine, 1879-1895” (Pavie, 1898) เป็นหนังสือที่พิมพ์จากบันทึกการเดินทางของออกุสต์ ปาวี (Auguste Pavie) เจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศสที่ทำงานให้กับสำนักงานอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน เป็นการบันทึกรายละเอียดในกัมพูชา เวียดนามตอนใต้และลาวรวมถึงบางพื้นที่ของสยามที่ติดกับลาวตามเส้นทางแม่น้ำโขง ในการบันทึกของปาวี จะมีรายละเอียดของสภาพภูมิศาสตร์สภาพสังคมและความเป็นอยู่ความเชื่อ รวมไปถึงผู้คนในหลายระดับตั้งแต่ผู้ปกครองดินแดนไปจนถึงชนพื้นเมือง โดยมีการใช้ภาพพิมพ์ของแผนที่ ภาพวาดและภาพถ่ายแสดงรายละเอียดของแต่ละอาณาจักรในแต่ละบท ในหนังสือของปาวีปรากฏภาพถ่ายจำนวนหนึ่งที่บันทึกในพื้นที่หลวงพระบาง ซึ่งในเวลานั้นเป็นพื้นที่ควบคุมโดยสยามในรูปแบบของเมืองประเทศราช ภาพที่ปรากฏเป็นภาพของกองกำลังของทหารและเจ้าหน้าที่ระดับสูงชาวสยาม ภาพของเมืองหลวงพระบางและชนชั้นสูงในลาว ภาพทั้งหมดจะอยู่ในบทที่ 1 “หลวงพระบาง” โดยภาพถ่ายจะมีรายละเอียด คำบรรยายได้ภาพ หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารที่มีภาพถ่ายของลาว ตั้งแต่หลวงพระบางไปจนถึงเชียงของ ทำให้สามารถเห็นได้ว่า ภาพถ่ายได้มีการบันทึกในดินแดนลาวในราว ค.ศ.1870 โดยช่างภาพในคณะของปาวี ต่อมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ปรากฏภาพถ่ายจากพื้นที่ประเทศลาวปัจจุบันใน

หนังสือ Pages Laotiennes ที่จัดพิมพ์ในภาษาฝรั่งเศสในค.ศ.1902 โดย F.-H. Schneider, Imprimeur-Éditeur ใช้ภาพถ่ายของช่างภาพชาวฝรั่งเศสชื่อ เอ ราเกซ (A. Raquez) จำนวน 200 ภาพ เป็นเนื้อหาเรื่องราวการเดินทางของคณะสำรวจและช่างภาพ ตั้งแต่เมืองเวินเวียดนามมาจนถึงพื้นที่ตอนเหนือของลาว ไปจนถึงภาคใต้ที่เป็นแขวงอัตตะปือในปัจจุบัน ในหนังสือมีการบรรยายสภาพสังคมภูมิประเทศผู้คนแต่ละชนเผ่าในประเทศลาวโดยมีภาพถ่ายประกอบจำนวนมาก ในค.ศ. 2012 สำนักพิมพ์ White Lotus ได้จัดพิมพ์เนื้อหาและภาพถ่ายขึ้นใหม่ในภาษาอังกฤษโดยใช้ชื่อว่า “Around Lao in 1900 A Photographer’s Adventures” โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 เล่ม ในเล่มที่ 1 เป็นเนื้อหา บรรยาย เรื่องราวการเดินทางตลอดระยะเวลา 2 ปี ในลาวและอีกเล่มเป็นภาพถ่ายทั้งหมด จากการเดินทางเอกสารภาพถ่ายจำนวนมากในช่วง ค.ศ.1900 จะเป็นรูปแบบภาพถ่าย postcard จากพื้นที่อาณานิคม อย่างไรก็ตามหากเป็นภาพจากพื้นที่ประเทศลาวปัจจุบันภาพถ่ายโดยส่วนมากจะพบว่าเป็นผลงานของช่างภาพชาวฝรั่งเศสได้แก่ A.Raquez และ Houel, Barbat, Mottet ซึ่งภาพถ่าย postcard เหล่านี้ได้ถูกรวบรวมในหนังสือ LAO POSTCARDS by Houel, Barbat, Mottet & Others โดยสำนักพิมพ์ White Lotus ใน ค.ศ.2017 (Ande, 2017)

เนื่องด้วยไม่พบข้อมูลของการถ่ายภาพในลาวในช่วงต้น ศตวรรษที่ 19 ซึ่งการถ่ายภาพเกิดขึ้นในยุโรปและแพร่หลายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว ผู้เขียนจึงได้ใช้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นของการถ่ายภาพในประเทศเวียดนามและในประเทศไทย โดยในเวียดนาม Nguyen Duc Hiep ได้อธิบายถึง การก่อตัวและรูปแบบการทำงานของช่างภาพชาวเวียดนามในช่วงอาณานิคม (Nguyen Duc Hiep, 2014) ในบทความชื่อ “Photography in Vietnam from the End of Nineteenth Century to the start of the Twentieth”, และ เอนก นาวิกมูล (Nawigamune, 2005) ได้อธิบายถึงการเข้ามาและความแพร่หลายของการถ่ายภาพในประเทศไทย ในช่วงรัชกาลที่ 3 มาจนถึงต้นรัชกาลที่ 7 ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์การถ่ายภาพยุคแรกของไทย” และจากการค้นคว้าของ Wubin Z.(ค.ศ.2016) ในหนังสือ “Photography in Southeast Asia A Survey” ได้นำเสนอข้อมูลการถ่ายภาพในลาวไว้น้อยมาก ส่วนมากเป็นช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้ระบุว่าช่วงอาณานิคมจนกระทั่งก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เวลาดังกล่าว ช่างภาพที่ทำงานในพื้นที่ประเทศลาว ส่วนมากจะเป็นชาวเวียดนามที่เข้ามาทำงานในหลวงพระบางและเวียงจันทน์และได้ตั้งสตูดิโอถ่ายภาพขึ้นในเมืองใหญ่ของลาว

จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารที่กล่าวถึงการถ่ายภาพในลาวโดยตรงนั้น ไม่ปรากฏ การถ่ายภาพจึงต้องศึกษาจากภาพถ่ายที่ปรากฏในหนังสือและเอกสารในช่วงเวลาใกล้เคียงกันดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้เขียนได้ใช้ข้อมูลของช่วงเวลาการเข้ามาของชาวตะวันตกในสยามและเวียดนามและอิทธิพลของฝรั่งเศสเพื่อนำเสนอการเกิดขึ้นของกิจกรรมการถ่ายภาพในดินแดนลาวในช่วงเริ่มมีการถ่ายภาพเกิดขึ้นในโลกมาจนถึงระยะเวลาของอาณานิคม

การเข้ามาของการถ่ายภาพและลัทธิล่าอาณานิคม

เมื่อถ่ายภาพแรกได้ถูกบันทึกขึ้นที่ฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1827 โดยนักเคมีชาวฝรั่งเศสที่ชื่อ โจเซฟ นีเซพอร์ เนียซ (Joseph Nicéphore Niépce) จากนั้นได้มีการพัฒนาต่อจนเป็นระบบการถ่ายด้วยแผ่นโลหะทองแดงโดย หลุยส์ ฌาคส์ มังเด ดาแกร์ (Louis-Jacques-Mandé Daguerre) ระบบของดาแกร์เรียกว่า ดาแกร์โรไทพ์ (Daguerreotype) ที่สามารถบันทึกภาพบนแผ่นทองแดงได้อย่างคมชัดก่อให้เกิดความนิยมอย่างสูงในยุโรปและแพร่หลายต่อมาในอเมริกา ในไม่ผ่านการถ่ายภาพก็เข้ามาในสยามในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี (ค.ศ. 1788-1851) ด้วยระบบดาแกร์โรไทพ์ ที่ใช้แผ่นโลหะบันทึกภาพ (Nawigamune, 2005:18) และการถ่ายภาพเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นจากการเข้ามาของชาวตะวันตกที่มาพร้อมกับลัทธิล่าอาณานิคม ทำให้การถ่ายภาพแพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างต่อเนื่อง ในเวลาต่อมาแม้ว่าในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีการติดต่อกับตะวันตกเป็นเวลานาน แต่การเข้ามาเพื่อครอบครองในลักษณะอาณานิคมเพิ่งจะเริ่มในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยที่สหราชอาณาจักรเริ่มเข้าครอบครองดินแดนของอินเดียและทำสงครามชนะราชวงศ์ชิงประเทศจีน ทำให้สหราชอาณาจักรมีอิทธิพลในเอเชียได้ ในขณะที่ฝรั่งเศสเข้ามาขยายอิทธิพล โดยเข้าติดต่อกับเวียดนามที่มีราชวงศ์เหงียน (Nguyễn) ปกครองในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 การเข้ามาของตะวันตกแบ่งเป็นการเข้ามาของชาติมหาอำนาจในขณะนั้น ได้แก่ สหราชอาณาจักรและฝรั่งเศสเริ่มมีการเข้าครองดินแดนของอาณาจักรดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเต็มรูปแบบ โดยสหราชอาณาจักร ทำสงครามชนะกษัตริย์ ทิโบ (Thi-baw) แห่งพม่าแล้วผนวกพม่าเข้าเป็นดินแดนอาณานิคมในปี ค.ศ. 1885 ส่วนฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1887 สามารถยึดครองดินแดน ทั้งสามส่วนของเวียดนามอันได้แก่ เวียดนามใต้ (Cochin China) เวียดนามกลาง (Annam) และเวียดนามเหนือ (Tonkin) ได้ในที่สุดและได้ตั้งเป็นดินแดน

สหพันธรัฐอินโดจีน จากนั้นได้ผนวกดินแดนกัมพูชาใน ค.ศ. 1887 และลาวใน ค.ศ. 1893 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเพียงประเทศไทยหรือสยามในเวลานั้นที่เป็นประเทศเอกราชขึ้นกลางระหว่างดินแดนอาณานิคมของสองมหาอำนาจในเวลานั้น

ในส่วนของอาณาจักรลาวล้านช้างนั้นตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ตั้งแต่ ค.ศ. 1779 ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสิน แห่งกรุงธนบุรี กองทัพสยามเข้ายึดครองอาณาจักรล้านช้าง ที่แตกออกเป็น 3 อาณาจักร ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก ได้ทั้งหมด (Stuart, 1997:24) แต่ยังคงให้อำนาจกษัตริย์แต่ละพื้นที่ในการปกครองตนเองในฐานะหัวเมืองประเทศราชที่ต้องส่งบรรณาการให้แก่อาณาจักรสยาม ในช่วงรัชกาลที่ 3 ของราชวงศ์จักรี อาณาจักรลาวเวียงจันทน์ โดยการนำของ เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ทำการต่อต้านการครอบครองของสยามที่ได้ครอบครองอาณาจักรล้านช้าง แต่ก็พ่ายแพ้อย่างเบ็ดเสร็จ ใน ค.ศ. 1826-1828 และเวียงจันทน์ได้ถูกทำลาย อาณาจักรลาวล้านช้างที่เหลืออยู่ในการควบคุมของสยาม ได้แก่ อาณาจักรล้านช้างร่มขาวแห่งหลวงพระบางและอาณาจักรล้านช้างที่จำปาสัก อาณาจักรสยามปกครองอาณาจักรลาวยาวนานถึง 114 ปี ก่อนที่จะเสียดินแดนแถบฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1893 (Stuart, 1997:24)

เมื่อเทียบช่วงเวลาตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับอาณาจักรลาว ในช่วงเวลาเริ่มแรกของการถ่ายภาพ ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 อาณาจักรลาวที่เวียงจันทน์ถูกทำลาย มีอาณาจักรที่หลวงพระบางและล้านช้างจำปาสักที่เป็นประเทศราชของสยาม ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่พบหลักฐานที่มีการบันทึกใด ๆ ที่เกี่ยวกับการถ่ายภาพ ดังนั้นผู้เขียนจึงทำการศึกษาเทียบเคียงกับประเทศที่อยู่ติดกับลาว อันได้แก่ สยามที่เป็นเจ้าประเทศราชในช่วงแรกและเวียดนามที่เป็นดินแดนติดกับลาวและเป็นฐานของการสำรวจดินแดนลาวและการเข้ายึดครองลาวโดยฝรั่งเศสในเวลาต่อมา

การถ่ายภาพในสยาม

การเข้ามาของภาพถ่ายในสยามเริ่มแรกตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี ที่เริ่มมีการติดต่อทำสัญญาการค้ากับชาติตะวันตก ช่วงเวลาดังกล่าวการถ่ายภาพได้พัฒนาจากการค้นพบภาพแรกของ โจเซฟ นีเซฟอร์ เนียช มาสู่ระบบบันทึกภาพตาแกร์โรโท ที่มีสร้างภาพถ่ายโดยใช้แผ่นโลหะที่มีความคมชัดมากกว่าภาพถ่ายในช่วงแรก การถ่ายภาพในระบบนี้ เข้ามาสู่สยามเป็นระบบแรก โดยมีหลักฐานจาก จดหมายของสังฆราชปาเลกัว

(Jean-Baptiste Pallegoix) ที่มอบหมายให้บาทหลวงลาโนดี (Larnaudie) นำกล้องและอุปกรณ์ถ่ายภาพระบบดาแกร์โรไทพ์ ที่เป็นการบันทึกภาพด้วยแผ่นทองแดงเข้ามายังประเทศสยามจากประเทศฝรั่งเศส (Nawigamune, 2005:80) ซึ่งในเวลานั้นเป็นช่วงที่การถ่ายภาพด้วยระบบดาแกร์โรไทพ์ ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในยุโรป ช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ชาวสยามเริ่มมีความรู้ทางการถ่ายภาพ ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการตั้งตำแหน่งช่างภาพหลวงที่มีหน้าที่บันทึกภาพพระมหากษัตริย์ ได้แก่ หลวงอัคนีนฤมิตร หรือ นายจิตร และเขายังเป็นผู้ที่ทำการเปิดสตูดิโอถ่ายภาพในกรุงเทพ เป็นคนแรก ดังข้อมูลในหนังสือสยามประเพณีของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ก็ได้กล่าวถึงบาทหลวง ปาเลอกัว ชาวฝรั่งเศส ท่านเขียนเอาไว้เมื่อใกล้จบเรื่องว่า

“...เพิ่งมามีช่างถ่ายรูปครั้งแรกในรัชกาลที่ 3 นั้น คือ ท่านสังฆราชฝรั่งเศส ชื่อ ปาเลอกัว เป็นผู้ถ่ายรูปแผ่นเงินในกรุงสยามก่อนมนุษย์ที่ 1 ภายหลังพระยากระสาปน์กิจโกศล (โหมด) แต่ยังเป็นมหาดเล็กอยู่นั้น ได้ถ่ายรูปเป็นครั้งที่ 2 เป็นศิษย์สังฆราชด้วย พระยากระสาปน์กิจโกศล (โหมด) ผู้นี้เป็นช่างชุบแช่เงินทองก่อนมนุษย์ทั้งสิ้นในแผ่นดินสยาม เป็นผู้รู้วิชากะไหล่แช่ชุบเงินทองก่อนชาวสยามทั้งสิ้น ภายหลังพระยาปริชาทกลการ (สำออง) เป็นช่างถ่ายรูปครั้งที่ 3 ภายหลังหลวงอัคนีนฤมิตร(จิตร) เป็นช่างถ่ายรูปครั้งที่ 4” (Nawigamune, 2005:71)

นอกจากนั้นยังมีช่างภาพชาวตะวันตกและชาวญี่ปุ่น เข้ามาเปิดสตูดิโอถ่ายภาพบุคคลในกรุงเทพฯ จำนวนหนึ่งโดยช่างภาพชาวตะวันตกจะเดินทางและนำอุปกรณ์ กล้องถ่ายภาพและวัสดุเคมีต่าง ๆ มาจากสิงคโปร์ ซึ่งในเวลานั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษ

ในช่วงรัชกาลที่ 4 ช่างภาพชาวตะวันตกเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ และใช้เป็นต้นทางในการเข้าสำรวจดินแดนกัมพูชาและลาวผ่านสยาม ในเวลานั้นทั้งนครวัดและดินแดนลาวล้วนเป็นประเทศราชของสยาม การจะเดินทางเข้าสำรวจจะต้องได้รับอนุญาตจากสยามก่อน ในช่วงแรกของการสำรวจโดย อองรี มูโอด นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1861 นั้น การถ่ายภาพแบบดาแกร์โรไทพ์มีความยุ่งยากและไม่สามารถนำออกไปถ่ายนอกสถานที่ได้สะดวกจึงยังไม่มีภาพถ่ายในการเดินทางของช่วงเวลาดังกล่าว ต่อมาเทคโนโลยีการบันทึกภาพด้วยกระจกหรือ Wet Plate ที่ใช้กระจกและสารเคมีที่เตรียมการง่ายกว่า ทำให้การถ่ายภาพนอกสถานที่เริ่มสะดวกขึ้น ทำให้มีช่างภาพนักสำรวจเดินทางเข้ามาบันทึกภาพในดินแดนประเทศราชของสยาม แต่อย่างไรก็ตาม ลาวเป็นดินแดนที่ไกล

จากการรับรู้ของตะวันตก ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ความสนใจจึงมุ่งไปที่กัมพูชา ที่มีปราสาทหินนครวัดและนครธมมากกว่าทำให้ภาพถ่ายจากลาวไม่ปรากฏ จนกระทั่งมีการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสเข้ามาจากเวียดนามในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีความขัดแย้งตามชายแดนระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ก่อให้เกิดการทำสัญญาเขตแดนขึ้น ในช่วงเวลานี้ปรากฏภาพถ่ายของขุนนางและทหารสยามที่ประจำการอยู่ในดินแดนลาวบ้าง แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้ถ่ายภาพ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวการถ่ายภาพได้แพร่หลายในสยามแล้ว

ภาพที่ 1 ภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกด้วยระบบกระจกเปียก (Wet Plate) ในช่วง กลางศตวรรษที่ 19 ที่การถ่ายภาพได้เริ่มแพร่หลายในสยาม (Nawigamune, 2005: 107)
ที่มา: Thai National Archives

การถ่ายภาพในเวียดนาม

การถ่ายภาพในเวียดนามเริ่มต้นในช่วงราชวงศ์เหงียน (Nguyễn) (1802-1945) ตรงกับรัชสมัยของจักรพรรดิ ตัก คง (Tự Đức) ในช่วงแรกของการถ่ายภาพ ชาวเวียดนามเริ่มรู้จักการถ่ายภาพจากการเดินทางติดต่อกับชาติตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศสที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บันทึกที่เก่าแก่ที่สุดที่เกี่ยวกับการถ่ายภาพในเวียดนามได้แก่ บันทึกของของ Phan Thanh Giản ทูตเวียดนามในสมัยราชวงศ์เหงียนที่ กรุงปารีส ใน ค.ศ.1863 ที่ได้กล่าวถึงการถ่ายภาพ ว่า

“ในขั้นแรกกระบวนการของการถ่ายภาพเป็นการผสมน้ำยาเคมี แล้วเคลือบไปบนแผ่นกระจกจากนั้นจึงนำไปใส่ในกล่อง แบบยืนอยู่ต่อหน้ากล่อง แล้วก็เปิดให้บันทึกภาพ และภาพอัดด้วยแสงอาทิตย์บนกระจกใส

ผู้คนตะวันตกชื่นชอบการถ่ายภาพเป็นอย่างมาก โดยทั่วไปเวลาพวกเขาเจอกัน พวกเขาจะต้องการถ่ายภาพของผู้ที่เขาพบ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกแห่งการจดจำไปตลอด ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือชนชั้นล่าง ทุกคนล้วนแสดงความจริงใจ โดยการมอบภาพถ่ายให้ผู้อื่น โดยภาพที่ถ่ายจะถูกนำมามอบให้ยังโรงแรมแล้วนำไปมอบให้ผู้อื่นอีกที” (Nguyen Duc Hiep, 2014:5)

โดยเขาได้ถ่ายภาพตัวเองในสตูดิโอที่ปารีส และภาพถ่ายของเขาก็นับเป็นภาพถ่ายบุคคลภาพแรกของชาวเวียดนาม (ภาพที่ 2) (Nguyen Duc Hiep, 2014:5)

ค.ศ. 1865 มีชาวเวียดนามเชื้อสายจีน Dang HuyTru ศึกษาการถ่ายภาพจากฮ่องกง และนำอุปกรณ์การถ่ายภาพ เข้ามาสู่เวียดนาม หลังจากเดินทางกลับจากฮ่องกง ต่อมาในค.ศ.1867 เขาเปิดสตูดิโอในฮานอยเป็นแห่งแรก ชื่อว่า Cam Hieu Duong (The Road to Filial Piety) (Wubin, 2016:271) โดยในช่วงเวลานั้นทางใต้ของเวียดนามหรือส่วนที่เรียกว่า โคชินไชน่า (Cochin-China) ได้ถูกควบคุมโดยฝรั่งเศสแล้ว ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่ไซ่ง่อนทางตอนใต้ เมื่อฝรั่งเศสสามารถเข้าครอบครองเวียดนามได้อย่างเต็มรูปแบบจึงย้ายศูนย์กลางการปกครองไปที่ฮานอย แต่อย่างไรก็ตาม ไซ่ง่อนก็ยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในทางธุรกิจ ซึ่งก็รวมไปถึงธุรกิจการถ่ายภาพที่เริ่มขยายตัว ทั้งจากชาวฝรั่งเศสและชาวเวียดนามเอง

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายของ Phan Thanh Giản พุตเวียดนามในสมัยราชวงศ์เหงียนที่ กรุงปารีส
ที่นับเป็นภาพถ่ายบุคคลภาพแรก ๆ ของชาวเวียดนามในปี ค.ศ.1863

ที่มา: https://en.wikipedia.org/wiki/Phan_Thanh (สืบค้น 21 ธ.ค.2564)

บทบาทของฝรั่งเศสต่อการถ่ายภาพในเวียดนาม

ฝรั่งเศสเริ่มส่งนักสำรวจเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 18 นักเดินทางสำรวจที่มีชื่อเสียง เช่น อองรี มูโอต์ ได้เดินทางจากสยามเข้ามายังนครวัด กัมพูชา และได้เดินทางไปยังอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง แต่ก็ยังไม่มีการบินถ่ายภาพในการเดินทางแต่อย่างใด จนในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ฝรั่งเศสเริ่มขยายอิทธิพลเข้าสู่เวียดนาม และเกิดสงครามระหว่างราชวงศ์เหงียนและกองทัพฝรั่งเศสหลายครั้ง จนในที่สุดฝรั่งเศสก็สามารถเข้าควบคุมอาณาจักรเวียดนามได้ทั้งหมดใน ค.ศ. 1887 จากนั้นได้ผนวกดินแดนกัมพูชาและลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอินโดจีน การเข้ามาของฝรั่งเศสอย่างเต็มรูปแบบในลักษณะของเจ้าอาณานิคม นอกจากการเข้าควบคุมปกครองแล้ว ยังมีการดำเนินธุรกิจต่าง ๆ รวมไปถึงการถ่ายภาพ ดังเช่น Emile Gsell ชาวฝรั่งเศสเปิดสตูดิโอในไซ่งอน เป็นครั้งแรกในปี 1866 และดำเนินการขยายต่อไปยังฮานอยเมื่อฝรั่งเศสควบคุมเวียดนามอย่างเต็มรูปแบบ (Wubin 2016:272) จากนั้นเวียดนามกลายเป็นศูนย์กลางการถ่ายภาพในอินโดจีน ช่วงภาพขาวดำวันโดยเฉพาะฝรั่งเศสจะเดินทางจากเวียดนามเข้าไปบันทึกภาพ ทั้งในลักษณะของการสำรวจกับทางราชการและการเดินทางเพื่อธุรกิจ เมื่อลาวได้เข้าเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของฝรั่งเศส ได้มีการส่งเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่เป็นชาวฝรั่งเศสและเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการเป็นชาวเวียดนามเป็นส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในลาว ซึ่งก็รวมไปถึงนักธุรกิจ ทั้งชาวฝรั่งเศสและเวียดนามเข้ามาทำธุรกิจการค้า รวมไปถึงการเปิดสตูดิโอถ่ายภาพขึ้นในลาว ดังนั้น เมื่อเทียบกับประเทศเวียดนามและประเทศไทย หรือสยามในเวลานั้นจะเห็นได้ว่า การถ่ายภาพได้เข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศลาวที่ในช่วงแรกเป็นประเทศราชของสยาม กลับไม่พบหลักฐานภาพถ่ายหรือข้อมูลใดจวบจนเข้าสู่ปลายศตวรรษที่ 19 และเช่นเดียวกับในเวียดนามที่กระแสของตะวันตกและลัทธิอาณานิคมได้นำพาชาวเวียดนามให้รู้จักการถ่ายภาพ แต่ก็ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าภาพถ่ายจากเวียดนาม ได้เข้าสู่ดินแดนลาวก่อนการเข้ามาของฝรั่งเศสแต่อย่างใด

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายขุนนางสยาม ในช่วงที่ลาวยังคงเป็นประเทศราชของสยาม รวปี ค.ศ.1885-1890
ภาพถ่ายนี้ อยู่ในเอกสารของ ออกุสต์ ปาวี ถูกบันทึกในช่วงเวลาที่สยามกับฝรั่งเศสกำลังทำข้อตกลงเขตแดน
ที่มา: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59683922?rk=321890;0> (สืบค้น 10 มี.ค.2563)

การถ่ายภาพในลาวช่วงอาณานิคม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การถ่ายภาพเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 โดยชาวตะวันตกเข้าสู่สยามและเวียดนาม โดยการถ่ายภาพในลาวเริ่มปรากฏจากการแย่งชิงพื้นที่ดินแดนลาวระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ปรากฏภาพกองทหารของสยาม ที่ถูกส่งขึ้นไปปราบฮ่อในลาว (ภาพที่ 3) ภาพของขุนนางชาวสยามกับขุนนางชาวลาว และภาพของปาวีกับคณะ (ภาพที่4) โดยภาพของชาวลาวในช่วงแรกจะเป็นภาพของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ระดับสูง จวบจนลาวได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอินโดจีนของฝรั่งเศส ภาพถ่ายจากลาวก็เริ่มปรากฏมากขึ้นโดยการบันทึกภาพจากชาวฝรั่งเศส

ภาพที่ 4 ภาพของ ออกุสต์ ปาวี พร้อมล่ามชาวกัมพูชา และกองทหารเวียดนาม
อินโดจีนในเอกสารของ ออกุสต์ ปาวี
ที่มา: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5731043k/f400.item> (สืบค้น 10 มี.ค.2563)

การถ่ายภาพในลาวช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 ที่อาณาจักรลาวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินโดจีน รูปแบบของการถ่ายภาพจากลาวในช่วงนี้จะมี 2 กลุ่มใหญ่คือ ภาพกษัตริย์ และชนชั้นสูงของลาว ภาพผู้คนทั้งในเมืองและชนเผ่า การล่าสัตว์ป่า สถานที่ ทิวทัศน์ ภาพถ่ายภาพจากลาวเป็นที่สนใจในยุโรปเพราะเป็นดินแดนที่ลึกลับเข้าถึงยาก

ภาพกษัตริย์ และชนชั้นสูงของลาว

ภาพกษัตริย์ และชนชั้นสูงของลาว ในช่วงก่อนเข้าเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1889 ภาพถ่ายภาพจากลาวจะเป็นภาพที่ชาวฝรั่งเศสบันทึก ภาพถ่ายของชาวตะวันตกที่ปรากฏในช่วงปี 1889 ระหว่างที่สยามกับฝรั่งเศสเกิดความขัดแย้งกัน เป็นภาพของออกัสต์ ปาวิ พร้อมกล่ามและเจ้าหน้าที่ชาวกำพูชา และกองทหารจากอาณานิคมเวียดนาม (ภาพที่ 4) แต่เมื่อเจ้ามหาชีวิตอุ้นคำทำข้อตกลงกับฝรั่งเศส เพื่อเข้าเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส (Evan, 2009: 6) ภาพถ่ายของชนชั้นสูงลาวก็มักจะมีลักษณะที่บันทึกพร้อมกับเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศส ดังเช่น ภาพถ่ายของเจ้ามหาชีวิตอุ้นคำ ในท้องพระโรง (ภาพที่ 5) แต่ไม่มีข้อมูลผู้บันทึกภาพ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าวมีอีกภาพหนึ่งเป็นภาพที่พระองค์ถ่ายภาพร่วมกับชาวฝรั่งเศสในเครื่องแบบเจ้าหน้าที่รัฐอาณานิคม ประกอบกับข้อสังเกตในภาพที่พระราชวังของเจ้ามหาชีวิตได้ถูกเผาทำลายไป เมื่อเกิดการโจมตีเมืองหลวงพระบางของพวกฮ่อในระหว่าง ค.ศ.1887-1888 (Stuart, 1997: 37) ดังนั้น พระราชวังอาจจะสร้างขึ้นใหม่ หลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทในฐานะรัฐที่อารักขา อาณาจักรลาวหลวงพระบาง ภาพถ่ายจึงมีความเป็นไปได้ว่าจะบันทึกในระหว่าง ค.ศ. 1893-1894 ก่อนการสิ้นพระชนม์ของเจ้ามหาชีวิตอุ้นคำใน ค.ศ. 1894 ภาพทั้งสองภาพนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันที่ชัดเจนว่า มีการบันทึกภาพอย่างเป็นระบบในลาว คือ มีผู้รับผิดชอบการถ่ายภาพโดยตรงมีการจัดทำทาง นอกจากนี้ในทางเทคนิคมีการสร้างพื้นที่สำหรับเตรียมการถ่ายภาพ เนื่องจากการถ่ายภาพในยุคแรกต้องนำกระจกมาเคลือบน้ำยาและถ่ายภาพทันทีและมีการล้างเพื่อให้เกิดภาพ ช่างภาพจะต้องมีทีมงานที่มีความชำนาญเพื่อทำให้กระบวนการที่ได้ภาพถ่ายที่มีคุณภาพ และการถ่ายภาพได้รับการยอมรับในหมู่ชนชั้นสูงของลาวผ่านการเข้ามาของฝรั่งเศส ภาพถ่ายในช่วงนี้ของชนชั้นสูงลาวจะพบภาพบุคคลในสตูดิโอ ภาพกิจกรรมในพระราชวัง เช่น พิธีบรมราชาภิเษกของกษัตริย์ กิจกรรมในพระราชวัง กิจกรรมทางสังคม ซึ่งหลายภาพเป็นผลงานของ เอ ราเกซ ช่างภาพที่ทำงานในหลวงพระบางและมีความใกล้ชิดกับราชสำนัก (ภาพที่ 6)

ในช่วงเริ่มแรกของอาณานิคม ชนชั้นสูงในลาวยอมรับอิทธิพลของตะวันตกเริ่มมีภาพถ่ายของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของภาพถ่ายโปสการ์ด โดยภาพถ่ายในช่วงนี้ถ่ายโดยช่างภาพชาวฝรั่งเศสและใช้การถ่ายภาพแบบกระจกเปียก (Wet Plate) ที่เป็นที่ยอมรับในเวลานั้น ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน เวียดนาม นอกจากนี้ ฝรั่งเศสได้ส่งเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการชาวเวียดนามเข้าทำงานในลาวช่วงทศวรรษที่ 1930 และบุคคลในพื้นที่รัฐอินโดจีน ได้แก่ เวียดนาม ลาว กัมพูชา สามารถเดินทางในพื้นที่ได้อย่างเสรี ทำให้มีการเข้ามาตั้งสตูดิโอถ่ายภาพในลาวของชาวเวียดนามเพื่อการค้า ในช่วงเวลาดังกล่าว ดังเช่นอิทธิพลของ Nguyen Dinh Khanh ที่เปิดสตูดิโอในฮานอยใน ค.ศ.1893 และฝึกฝนคนในหมู่บ้าน Lai Xa ให้มีความรู้ทางการถ่ายภาพ จนได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านช่างภาพซึ่งกลายเป็นแหล่งผลิตช่างภาพออกไปทำงานในพื้นที่อินโดจีน ที่รวมทั้งลาวและกัมพูชา (Nguyen Duc Hiep 2014:37) ซึ่งใน สปป.ลาวปัจจุบัน ผู้ดำเนินธุรกิจการถ่ายภาพหลายรายก็เป็นผู้มีเชื้อสายเวียดนาม

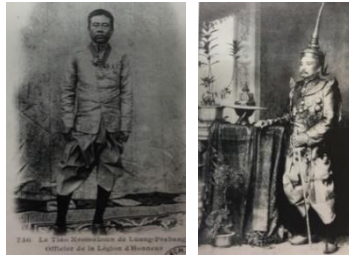
Wubin Zang ผู้เขียนหนังสือ ภาพถ่ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้สัมภาษณ์โดยอ้างจากจากข้อมูลของ Grant Evans (1948-2014) ผู้เขียนหนังสือ The Last Century of Lao Royalty (Evan, 2009) ได้ให้ข้อมูลว่าในช่วงทศวรรษที่ 1940 มีช่างภาพเชื้อสายจีนเวียดนามชื่อ Cai Dunping หรือ Le Minh เปิดสตูดิโอถ่ายภาพที่หลวงพระบาง หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้บันทึกภาพบุคคลให้กับเจ้าศรีสว่างวงศ์ และกิจกรรมในพระราชวัง ก่อนจะปิดตัวไปในสงครามปลดปล่อยครั้งที่ 1 (The First Indochina war) หลังจากนั้น Le Minh ได้กลับไปเป็นช่างภาพให้กับสำนักข่าว AP ในระหว่างสงครามเวียดนาม และเสียชีวิตที่อเมริกาใน ค.ศ. 2014 เมื่ออายุ 93 ปี (Wubin, Interview, 2019)

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายของเจ้ามหาชีวิตอุ้นคำในท้องพระโรง ในเอกสาร ของออกุสต์ ปาวี แต่ไม่มีข้อมูลผู้บันทึกภาพ ช่วงเวลาดังกล่าว และอีกภาพ(ล่าง)เป็นภาพที่พระองค์ถ่ายภาพร่วมกับชาวฝรั่งเศสใน

เครื่องแบบเจ้าหน้าที่รัฐอาณานิคม และในภาพจะเห็นธงชาติฝรั่งเศสประดับอยู่

ที่มา: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5731043k/f400.item> (สืบค้น 10 มี.ค.2563)

ภาพที่ 6 ภาพของเจ้ามหาชีวิต ศักขรินทร์(King Sakharine) และอุปราช บุญคง(Ouparat Boun Khong) ในรูปแบบ Post Card ราว ค.ศ. 1900 ถ่ายภาพโดย เอ ราเกซ จากหนังสือ “Around Laos in 1900 A Photographer’s Adventures volume 2 (Raquez, 2010b: 99)

ภาพความตื่นต้นและความแปลกลึกลับแห่งตะวันออก

เป็นภาพผู้คนทั้งในเมืองและชนเผ่า การล่าสัตว์ป่า สถานที่ ทิวทัศน์ ภาพเหล่านี้เป็นกลุ่มภาพที่ได้รับความนิยมมากสำหรับการนำไปพิมพ์โปสการ์ด ช่วงภาพที่มีผลงานในลาว ภาพจะถูกนำไปใช้จัดทำโปสการ์ดและนำไปจัดแสดงในนิทรรศการอาณานิคมที่ฝรั่งเศส ภาพเหล่านี้ในช่วงแรกจะเป็นการใช้ระบบกระจกเปียกและเปลี่ยนมาใช้ฟิล์มกระจกแห้ง หรือ Dry Plate ที่เป็นฟิล์มกระจกอบน้ำยาเคมีสำเร็จรูปสามารถเก็บได้นานและไม่ต้องล้างภาพทันทีเมื่อบันทึกภาพเสร็จเหมือนกระจกเปียก ทำให้สะดวกในการนำออกไปถ่ายภาพนอกสถานที่ที่กว่าระบบการถ่ายภาพแบบเก่า ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยรูปแบบของภาพมีลักษณะของการจัดถ่ายภาพ โดยจะให้แบบหรือบุคคลในภาพ แสดงท่าทาง ตามที่ช่างภาพต้องการ เนื่องจากช่วงที่ใช้กระจกเปียกนั้น การบันทึกภาพต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1-5 วินาที กล้องจะตั้งอยู่บนขาตั้งกล้องเสมอทำให้การบันทึกภาพเคลื่อนไหวนั้นเป็นไปแทบไม่ได้ เมื่อเปลี่ยนมาใช้ฟิล์มกระจกแห้งหรือ Dry Plate ที่กล้องมีขนาดเล็กลง สามารถบันทึกภาพด้วยเวลาที่เร็วขึ้นภาพจึงมีความหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำเป็นกิจกรรมที่ถูกจัดให้แสดงเพื่อการบันทึกภาพ เพราะผู้คนท้องถิ่นไม่รู้จักรับการถ่ายภาพแต่อย่างใด จึงไม่เข้าใจกิจกรรมการถ่ายภาพที่ปรากฏตรงหน้า การจัดแสดงท่าทาง จึงเป็นวิธีที่สะดวกที่สุดในการบันทึกภาพ ภาพถ่ายจำนวนมากจากประเทศลาวที่นำมาทำโปสการ์ดเป็นผลงานของอัลเฟรด ราเกซ (A. Raquez) เป็นนามแฝงของโจเซฟ นิโกลัน เฟอดินองค์ เจอร์เวส์ (Joseph Nicolas Ferdinand Gervais) ชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางมาตะวันออกไกลในช่วงปลายทศวรรษ 1890 และเข้าถึง ผู้ที่มีอำนาจในอินโดจีนทำให้เขาสามารถเดินทางเพื่อบันทึกภาพในลาวทั่ว

ทั้งประเทศในช่วง ค.ศ. 1899-1900 ต่อมาใน ค.ศ. 1906 ภาพถ่ายของเขาถูกนำไปจัดแสดงใน Laos Pavilion งานนิทรรศการอาณานิคมที่เมืองมาแซย์ ประเทศฝรั่งเศส เขาได้จัดพิมพ์หนังสือ Pages Laotiennes ใน ค.ศ. 1902 โดยมีภาพถ่ายมากกว่า 200 ภาพและเรื่องราวการเดินทางจากเมืองเว้ ไปสิ้นสุดที่ชายแดนลาวภาคใต้ติดกับกัมพูชา เขาเป็นช่างภาพที่มีชื่อเสียงในลาว ในคำนำของ หนังสือ Pages Laotiennes ใน ค.ศ.1902 ที่เขียนโดยเจ้ามหาชีวิต ศักขรินทร์ (H.M. Zakarine) กษัตริย์แห่งหลวงพระบาง ได้กล่าวถึงเขาว่าพระองค์ได้รู้ถึงที่รับรู้ว่าเขาได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ พระองค์ทราบดีว่าเขารักดินแดนลาวและความเข้าใจในดินแดนแห่งนี้ และพระองค์หวังว่า เรื่องราวที่เขานำเสนอจะทำให้ประชาชนชาวฝรั่งเศสรู้จักประเทศลาวและรักประเทศลาวมากขึ้น และหนังสือของเขาจะเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับประเทศของพระองค์ (Raquez, 2010a: xi-xii) ภาพถ่ายของราเกซ จำนวนมากถูกนำไปผลิตโปสการ์ดโดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ภาพของเขามีลักษณะของการสื่อความหมาย ในมุมมองของชาวตะวันตกในช่วงเวลานั้นที่มีต่อประเทศลาว

ภาพที่ 7 ภาพของเจ้าหน้าที่ชาวลาว และช่างภาพ เอ ราเกซ (Alfred Raquez) ชาวสุต ใน Laos Pavilion ที่นิทรรศการอาณานิคมที่เมืองมาแซย์ ประเทศฝรั่งเศส ปี ค.ศ. 1906
ที่มา: Postcard สะสมโดยผู้เขียน (Author 's collection)

การสื่อความหมายของภาพถ่ายในช่วงอาณานิคมโดยชาวฝรั่งเศส

เมื่อพิจารณาภาพถ่ายที่ถ่ายโดยชาวฝรั่งเศส เพื่อที่จะนำไปทำภาพโปสการ์ด มักจะนำเสนอ ในรูปแบบดังต่อไปนี้

1. นำเสนอภาพของความเป็นดินแดนที่แปลกต่อโลกตะวันตก ภาพถ่ายจากอาณานิคมเป็นสิ่งที่แปลกสำหรับยุโรปเสมอ ในยุคที่ความเจริญและกติกามาจากตะวันตก เรื่องราวที่มหัศจรรย์ ลึกลับ ของเมืองโบราณ ชาวตะวันออกที่มีประเพณีวัฒนธรรมแปลก ศาสนาพิธีกรรม รวมไปถึงกษัตริย์ ข้าราชการบริวาร และนักบวช ที่ชาวตะวันตกไม่รู้จักรู้ นอกจากนี้

ภาพของป่าเขตร้อน ผู้คนที่อยู่ในป่า หมู่บ้าน บ้านเรือนในป่าของชนพื้นเมือง ภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนความอยากรู้อยากเห็นและมุมมองของชาวตะวันตกต่ออินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนลาวที่มีการกล่าวถึงว่าเป็นดินแดนที่เร้นลับมานับร้อยปีที่ไม่เคยมีชาวตะวันตกเข้ามาสำรวจ

2. ดินแดนดิบเถื่อน สัตว์ร้ายและความยากลำบากแต่ถูกปราบลงโดย ชาวตะวันตก ภาพโปสการ์ดในลักษณะนี้เป็นภาพที่สะท้อนถึงความลึกลับของลาว ที่เป็น ป่าดงดิบ มีสัตว์ใหญ่ที่ดุร้าย เป็นภาพที่นำเสนอการผจญภัยของชาวตะวันตก ลักษณะของภาพ จะเป็นภาพของชาวตะวันตกพร้อมอาวุธอยู่กับซากของสัตว์ขนาดใหญ่ที่ล้มจากการถูกล่า ในภาพจะมีชาวพื้นเมืองในฐานะลูกหาบ หรือผู้รับใช้เท่านั้น

3. มีการนำเสนอ แนวคิดแบบคนผิวขาวเป็นใหญ่ (white supremacy) ที่จะสื่อถึงอำนาจของชาวตะวันตกที่เหนือกว่า เป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของชาวตะวันตกที่แตกต่างจากชาวพื้นเมือง ในภาพกลุ่มนี้มักจะมีลักษณะของชาวตะวันตกที่ยืนเด่น ในเครื่องแต่งกายแบบตะวันตก นอกจากนี้ ยังมีภาพของเครื่องปั้น หรือเรือกลไฟ ที่สะท้อนถึงความเจริญของตะวันตกที่เหนือกว่าคนพื้นเมือง

4. ภาพของผู้คน มักจะถูกนำเสนอในมุมมองแบบชาวตะวันตก ต่อดินแดนอาณานิคมที่ด้อยกว่าว่ามีความดั้งเดิม ซึ่งจะปรากฏในภาพที่เป็นภาพชนพื้นเมือง หรือ ภาพผู้หญิงเปลือยอก ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามในฝรั่งเศส โดยมากช่างภาพจะให้หญิงสาวเหล่านั้นห่มผ้าเพื่อปกปิด เพราะภาพถ่ายจะถูกนำไปทำเป็นโปสการ์ดใช้ส่งไปใช้งานในประเทศฝรั่งเศส

ภาพที่ 8 ภาพสัตว์ใหญ่ที่ถูกล่ามีชาวตะวันตกเป็นผู้ยิงจนล้ม เป็นการแสดงท่าทางที่พบมากในโปสการ์ด โดยผู้ล่าจะแสดงท่าประกอบกับอาวุธที่ล่าสัตว์เหล่านั้นได้

ที่มา: หนังสือ “LAO POSTCARDS by Houel, Barbat, Mottet & Others (Ande, 2017: 29)

ภาพที่ 9 ภาพถ่ายในโปสการ์ดนำเสนอภาพของความเป็นดินแดนที่แปลกต่อโลกตะวันตกและนำเสนอกิจกรรมของชาวตะวันตกที่มีกิจกรรมร่วมกับชาวพื้นเมือง และปรากฏภาพถ่ายเครื่องบินของ Leon Housl พร้อมกับชาวตะวันตกที่แต่งกายหรูหรา จากหนังสือ “LAO POSTCARDS by Houel, Barbat, Mottet & Others” เป็นสิ่งที่นำเสนอถึงความเจริญของเจ้าอาณานิคมในเขตลาวใต้และภาพถ่ายสถาปัตยกรรม (Ande, 2017: 98) เป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำความเจริญเข้ามาสู่ดินแดนลาวของชาวตะวันตก

ภาพที่ 10 ภาพของหญิงชาวลาวโดย เอ ราเกซ (A.Raquez)
ที่มา: Postcard สะสมโดยผู้เขียน (Author 's collection)

สรุป

ภาพถ่ายในลาวช่วงแรกของการถ่ายภาพราวกลางศตวรรษที่ 19 ที่การถ่ายภาพได้ก่อเกิดขึ้นในโลกนั้น เกิดขึ้นจากการเข้ามาของโลกตะวันตกที่ส่งความรู้ทางการถ่ายภาพไปสู่อาณาจักรรอบข้างลาวที่มีขนาดใหญ่กว่า ได้แก่ สยามและเวียดนามที่ได้รับเอาการถ่ายภาพมาใช้งานอย่างรวดเร็ว ในช่วงแรกภาพถ่ายของลาว ปรากฏภาพกองทัพ

ชาวสยามที่เข้าไปปกครองลาวที่เป็นประเทศราชและภาพการสำรวจของฝรั่งเศส ขณะที่เวียดนาม กำลังเกิดความขัดแย้งกับฝรั่งเศส จนในที่สุดก็ได้กลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้กลายมาเป็นชาติที่มีบทบาทสูงต่อการถ่ายภาพในลาวในช่วงอาณานิคม ภาพถ่ายจำนวนมากถูกผลิตจากช่างภาพชาวฝรั่งเศสและค่อย ๆ ลดลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ส่วนภาพถ่ายของลาวในช่วงอาณานิคมระหว่าง ค.ศ. 1893-1920 เป็นเวลาที่ภาพถ่ายเป็นที่รู้จักในหมู่ชนชั้นสูงลาวแล้ว ภาพถ่ายส่วนมากในช่วงแรกจะเป็นภาพถ่ายที่ถ่ายโดยชาวตะวันตก เช่น เอ ราเกซ (A. Raquze) ภาพถ่ายของชนชั้นสูงลาวจะเป็นภาพถ่ายในลักษณะของพิธีการต่าง ๆ เช่นการขึ้นครองราชย์ หรือกิจกรรมในพระราชวัง หลังจากฝรั่งเศสควบคุมอาณานิคมได้อย่างเบ็ดเสร็จทำให้การเดินทางในพื้นที่อินโดจีนทำได้ง่ายขึ้น ช่างภาพชาวตะวันตกเข้ามาเดินทางถ่ายภาพ ในหลายพื้นที่ของอินโดจีน รวมทั้งในดินแดนลาวซึ่งภาพถ่ายของลาวที่เป็นการถ่ายภาพโดยชาวตะวันตกได้ถูกเผยแพร่ในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ เช่นหนังสือ หรือโปสการ์ด รวมไปถึงการจัดนิทรรศการในฝรั่งเศส จะมีรูปแบบที่คล้ายกัน คือเป็นภาพที่แสดงถึงความลึกลับของดินแดนลาวที่มีวิถีชีวิตที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาแต่โบราณ ความน่ากลัวของป่าเขตร้อน และชีวิตของชาวป่า อีกรูปแบบจะเป็นภาพที่เสนออำนาจของคนผิวขาว ไม่ว่าจะเป็นภาพของการล่าสัตว์ขนาดใหญ่ ภาพของคนตะวันตกที่ควบคุมชนพื้นเมือง อาคารที่ทันสมัย และวิถีชีวิตแบบยุโรปในดินแดนอาณานิคม ในช่วงเวลานั้น ภาพถ่ายเป็นสื่อที่ทำให้ชาวตะวันตกรู้จักดินแดนลาวมากขึ้นในฐานะดินแดนที่ร่ำรวยและมีเรื่องราวที่แปลกจากสังคมตะวันตก ภาพถ่ายทำหน้าที่ราวกับเป็นเรื่องเล่าที่สนุกสนานตื่นเต้นมากไปกว่าการสร้างความเข้าใจให้กับผู้ชมในสังคมตะวันตก

กล่าวโดยสรุปเมื่อการถ่ายภาพเกิดขึ้นในโลก เพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ การถ่ายภาพก็เป็นที่รับรู้ในอาณาจักรที่ติดกับลาวและมีการถ่ายภาพเกิดขึ้นทั้งจากชาวตะวันตกเจ้าของเทคโนโลยีและคนในท้องถิ่นที่เรียนรู้จากชาวตะวันตกอีกที แต่อย่างไรก็ตาม ไม่พบภาพถ่ายที่ถ่ายในดินแดนของอาณาจักรลาวล้านช้างทั้งในเอกสารของสยามและเวียดนาม จวบจนการเข้ามาของฝรั่งเศสที่เริ่มใช้ภาพถ่ายบันทึกเพื่อเก็บข้อมูลภาพถ่ายของดินแดน และผู้คนในลาวเริ่มปรากฏ และเมื่อฝรั่งเศสเข้าควบคุมพื้นที่อินโดจีนได้ ทั้งหมดภาพถ่ายจากลาวก็มีมากขึ้นและมีเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้นมากกว่าเพียงเป็นการสำรวจ แต่การถ่ายภาพทั้งหมดเท่าที่มีการเผยแพร่ล้วนเป็นผลงานของช่างภาพชาวตะวันตก ดังนั้นในช่วงระยะเวลาแรกเริ่มของการถ่ายภาพตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 มาถึงต้นศตวรรษที่ 20

ชาวลาวไม่ได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ถ่ายภาพเลยพวกเขาไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือชนเผ่าพื้นเมืองต่างมีสถานะไม่ต่างกันคือเป็นเพียงแค่แบบ (Subject) สำหรับการถูกถ่ายภาพเท่านั้น

References

- Ande, D. (2017). **Lao Postcards by Houel, Barbat, Mottet & Others.**
Bangkok: White Lotus Press.
- Evans, G. (2009) **The Last Century of Laos Royalty a Documentary History.** Chiang-Mai: Silkworm book
- Nawigamune, A. (2005). **History of Early Photography in Thailand.** [In Thai]
Bangkok: Sarakadee Press.
- Nguyen Duc Hiep. (2014). **Photography in Vietnam from the End of Nineteenth Century to the Start of the Twentieth.**
<https://transasiaphotography.org>
- Pavie, A. (1898). **Mission Pavie, Indo-Chine, 1879-1895.** [In French] Paris, E. Leroux
- Raquez, A. (2010a). **Around Laos in 1900 A Photographer's Adventures.**
Bangkok: White Lotus Press.
- Raquez, A. (2010b). **Around Laos in 1900 Volume 2: The 288 Photographs A Photographer's Adventures.** Bangkok: White Lotus Press.
- World Bank. (2022). **Population Total-Lao PDR.**
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=LA>
- Wubin, Z. (2016). **Photography in Southeast Asia A Survey.** Singapore: Nus Press.
- Stuart, M. (1997). **A History of Laos.** Cambridge: Cambridge University Press.

Interview

- Wubin, Z. "Photography in Southeast Asia A Survey Writer" **Interview.**
December 5, 2019.